

УДК 37.017.92

ФОРМУВАННЯ МІЖЕТНІЧНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ ЯК ОДНІЄЇ З ОСНОВ ПЛАНЕТАРНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Є. А. Зеленов

В статті розглядається концепція формування міжетнічної толерантності як однієї з основ планетарного виховання студентської молоді. Аналізується її сутність та відповідність певним критеріям для визначення педагогічних основ планетарного виховання (гуманістична спрямованість основних засад концепції; креативна спрямованість основних засад педагогічного напрямку чи концепції; загальнопланетарна спрямованість основних засад педагогічних теорій; оптимістична спрямованість педагогічних теорій, тобто віра у позитивне начало людини і намагання пропонувати заходи та шляхи його розкриття та розвитку) та актуальність для побудови планетарної цивілізації. Автор спирається на результати досліджень багатьох науковців.

Ключові слова: педагогічні основи, толерантність, міжетнічна толерантність, планетарне виховання, діалог культур.

Постановка проблеми у загальному огляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Сьогодні планетарна спільнота стикається із загрозливою тенденцією зростання кількості локальних конфліктів (на етнічному, культурному, релігійному, соціальному ґрунті), що створює в перспективі загрозу реального самознищення людства як такого.

Крім того, оскільки в інформаційному суспільстві людська діяльність, включаючи роботу, дозвілля, контакти з керівництвом, банком, здійснюватиметься все в більшій мірі за допомогою телекомунікацій, вона, на думку прогнозистів, буде базуватися переважно на уявленнях про реальність, що призводить до психологічного перенапруження і конфліктів (Гриценко, 2000, с. 42-43).

Тому на перший план висуваються цінності і принципи, необхідні для загального виживання і вільного розвитку (етика і стратегія ненасильства, ідея терпимості до «інших» і чужих позицій, цінностей, культур, ідея діалогу і взаєморозуміння, пошуку взаємоприйнятних компромісів і т.п.). Зокрема, дуже важливою проблемою є формування міжетнічної толерантності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Кінець ХХ – початок ХХІ століття ознаменувався в педагогічному просторі пострадянських країн інтенсивним, якщо не сказати – вибуховим – розвитком досліджень застосування ідей світової філософії толерантності у педагогічному процесі. Наприклад, Б. Гершунський (2002), В. Лекторський (1997), М. Шимановський (1997) і багато інших. Особливо слід відзначити внесок вітчизняних науковців у розв'язання непростієї проблеми формування міжетнічної толерантності у молодого покоління (О. Грива (2005), С. Капідінова (2009), О. Кихтнок (2010), Е. Койкова (2010), Л. Король (2013), С. Литвинова (2010), Л. Орбан-Лембрик (2008) тощо).

Декларація принципів толерантності, затверджена ХХVІІІ сесією Генеральної конференції ЮНЕСКО 16 листопада 1995 року, визначає толерантність як повагу, сприйняття і правильне розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовиявлення та способів прояву людської індивідуальності. Документ пояснює толерантність не лише як моральний обов'язок, але й як політичну і правову необхідність, активне ставлення, що базується на визнанні універсальних прав і свобод людини (Декларація, 2002, с.12-13).

Іншими словами, толерантність – здатність приймати ціннісну систему іншого як таку, що не є небезпечною для власної системи цінностей. У свідомості толерантної людини немає образу ворога, вона дивиться на іншу людину перш за все як на представника людської спільноти (із позиції практичного гуманізму) і як на громадянина – представника власної громади («свого»), власної спільноти (М. Шимановський, 1997). На думку українських дослідників Є. Головахи та В. Пухляка, одним із головних завдань політичної соціалізації суспільства є «пропаганда національної і соціально-класової толерантності як єдиної можливості запобігти соціальному вибуху і громадянській війні в умовах найжорстокішої соціальної кризи» (Головаха та Пухляк, 1994, с. 31).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. «Толерантність – це те, що робить можливим досягнення миру і веде від культури війни до культури миру», – зазначається в Декларації принципів толерантності, прийнятою генеральною Конференцією ЮНЕСКО в 1995 році. Іншими словами, толерантність – це миролюбність, терпимість до етнічних, релігійних, політичних, конфесійних, міжособистісних розбіжностей, визнання можливості рівноправного існування «іншого».

Крім того, толерантність – це людська чеснота: мистецтво жити в світі різних людей і ідей, здатність мати права і свободи, при цьому не порушуючи прав і свобод інших людей. В той же час (і це дуже важливо), толерантність – це не поступка, поблажливість чи потурання, а активна життєва позиція на основі визнання прав іншого на свої думки, традиції, вірування, цінності.

Освітня діяльність є головним засобом розвитку толерантності в суспільстві. Основою, фундаментом толерантності в найширшому розумінні є індивідуальний рівень, оскільки ця індивідуальна чеснота містить в собі всі інші аспекти буття толерантності (цивілізаційну, етнічну, соціальну форми).

Проблема толерантності, таким чином, є виховною проблемою. Проблема культури толерантної комунікації – одна з найгостріших у школі (і в середній, і у вищій), та й у суспільстві в цілому. Чудово розуміючи, що ми всі різні і що треба сприймати іншу людину такою, якою вона є, ми не завжди поведимося коректно і адекватно. Бути терпимим стосовно іншої людини – дуже непросте завдання, тим більше для молоді, з її малим соціальним досвідом, категоричністю суджень та оцінок, максималізмом у вимогах до оточення. «Педагогіка співробітництва» і «толерантність» – поняття, без яких неможливі будь-які перетворення в сучасній освіті.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою цієї статті є аналіз сутності формування міжетнічної толерантності як однієї з основ планетарного виховання студентської молоді.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Педагогічні основи становлять ту методологічну базу, на якій можливо побудувати теоретичну модель планетарного виховання студентської молоді. Але завдання це складне, зважаючи на велику кількість всіляких педагогічних концепцій, теорій та систем, що існували в історії педагогіки й існують зараз. Тому доцільно користуватися певними критеріями для визначення педагогічних основ планетарного виховання: гуманістична спрямованість основних засад концепції; креативна спрямованість основних засад педагогічного напрямку чи концепції; загальнопланетарна спрямованість основних засад педагогічних теорій; оптимістична спрямованість педагогічних теорій, тобто віра у позитивне начало людини і намагання пропонувати заходи та шляхи його розкриття та розвитку.

Цим критеріям відповідає, на нашу думку, концепція формування міжетнічної толерантності.

Теоретичний аналіз наукових філософських, педагогічних праць, що стосуються проблеми виховання толерантності, дозволив визначити певні

ідей, які повинні становити зміст педагогічної діяльності, спрямованої на виховання толерантної людини:

1. Пошана людської гідності всіх без виключення людей.
2. Повага відмінностей між людьми.
3. Ідея взаємодоповнюваності як основної риси відмінностей.

Студенти повинні зрозуміти, що їх відмінності можуть виступати як доповнюючі один одного елементи, як подарунок кожного з них групі в цілому.

4. Ідея взаємозалежності як основи спільних дій. Студентів слід спрямовувати до спільного рішення проблем і розподілу праці при виконанні завдань.

5. Ідея залучення до культури миру.

В концепції формування міжетнічної толерантності передбачається широко використовувати інтерактивні методи навчання і виховання (ділові та імітаційні ігри, диспути, дискусії, обговорення тощо). На нашу думку, дуже плідним у формуванні міжетнічної толерантності може бути (і вже є) використання можливостей світової інформаційної мережі Інтернет як могутнього засобу формування навиків міжкультурної комунікації.

На думку багатьох дослідників, виховання толерантності неможливе в умовах авторитарного стилю спілкування між викладачами та студентами. Тому однією з умов формування міжетнічної толерантності є освоєння викладачем певних демократичних механізмів в організації педагогічного процесу і спілкування студентів один з одним і з педагогом.

Формування міжетнічної толерантності передбачає формування у студентів високого рівня культури спілкування, адже без навиків цивілізованого діалогу, без високого рівня культури полеміки неможливе ефективне функціонування фахівця ані в професійній, ані в інших сферах життєдіяльності особистості. Взагалі, без таких якостей кожної людини неможливе будівництво загальнопланетарної цивілізації. Тому такою важливою для планетарного виховання взагалі і для формування міжетнічної толерантності зокрема є концепція «діалогу культур» В. Біблера.

Загальновідомо, що світова культура складається з багатьох національних культур. Культура планетарної цивілізації будується як світовий інтеграційний процес, в якому відбувається змішання різних етносів і етнічних культур. Людина в сучасній соціокультурній ситуації знаходиться на межі культур, взаємодія з якими вимагає від неї діалогічності, розуміння, пошани до культурної та етнічної ідентичності інших людей.

Як вважають дослідники цього питання, нація встановлює, чим вона є (і разом з тим починає існувати): **історично** – шляхом участі у всесвітній історії, **суспільно** – шляхом створення громадянського суспільства, **економічно** – гарантуючи приватну власність, вільне підприємництво й загальнонаціональний (у перспективі – світовий) ринок як простір вияву та докладання своїх продуктивних сил, **політично** – створюючи правову державу, **культурно** – виробляючи форми загальнонаціонального культурного життя, критерієм змістовності та значущості яких стає культурний світ людства. Народна культура відрізняється від національної тим, що вона задовольняє *потреби народу для нього самого*. На відміну від неї, національна культура задовольняє *ті ж самі потреби* в іншому культурному просторі, яким стає *культурний світ людства*.

Будь-які здобутки тепер стануть *здобутками для світу*, сприйняття та «утилізація» їх тепер передбачаються у *межах людства* (Куць та Куць, 1999, с. 154).

На жаль, велику розповсюдженість мають конфліктні агресивні підходи до відстоювання національної ідентичності. Радикальний націоналізм у країнах, що модернізуються, розглядається як серйозна перешкода сприйняттю загально-цивілізаційних цінностей, і навпаки. Як зазначає директор інституту стратегічних досліджень при Гарвардському університеті С. Хантінгтон, «процеси економічної модернізації та соціальних змін, що відбуваються у всьому світі, відривають людей від віковичних джерел їх самобутності, а також послаблюють національну державу, як одне з цих джерел» (Хантінгтон, 1996, с. 13).

З урахуванням нових соціокультурних реалій світова педагогічна думка пропонує відповідні напрями розвитку навчання та виховання. Доповідь міжнародної комісії ЮНЕСКО про глобальні стратегії розвитку освіти в XXI столітті підкреслює, що освіта повинна сприяти тому, щоб, з одного боку, людина усвідомила свої корені і тим самим могла визначити своє місце в світі, і з іншого – прищепити їй повагу до інших культур.

Одним з вихідних принципів школи діалогу культур виступає усвідомлення необхідності переходу від «людини освіченої» до «людини культури», що «поєднає в своєму мисленні і діяльності різні, незводимі одна до одної культури, форми діяльності, ціннісні, смислові спектри» (Библер, 1996, с. 66).

Саме у світі культури людина отримує можливість соціальної самовизначеності, можливість ідентифікувати себе. Тому вторгнення у власну культурно обумовлену систему цінностей індивід сприймає вкрай болісно, як посягання на свою сутність – незалежно від того, який характер це вторгнення носить. «Всякий світ, відмінний від нашого, – підкреслює

американський культуролог О. Надлер, – може бути сприйнятий як світ, який ставить під сумнів наш власний шлях насичення потреби в значенні, і, таким чином, нашу ідентичність» (Nudler, 1990, p. 197).

Саме ця особливість ціннісно-особистісного підходу до проблеми взаємодії культур робить цю сферу потенційно конфліктною без якихось видимих прагматичних цілей та обставин. Тут працює модель «зіткнення цінностей» – різні цивілізації та культури можуть легко вступати в конфлікт навіть при відсутності певної причини, що викликає ворожість – просто тому, що вони різні. Причому цей конфлікт дуже небезпечний саме внаслідок цієї принципової різниці значень: цінності різних культур дуже часто навіть не можуть бути співставлені, серед них не може бути якихось універсальних еталонів, що задається однією зі сторін – їх просто не прийме інша сторона. Тому єдиним шляхом гармонізації цінностей у процесі культурного обміну є не узгодження абстрактних «культурних інтересів», а особистісне сприйняття та переживання цінностей іншої культури, інтеріоризація в інтерсуб'єктивний світ власної культури й перетворення на структурний компонент власної системи цінностей – у відповідній їй знаково-смисловій інтерпретації. Інша культура має бути усвідомлена людиною, а для цього потрібно вміти стати на іншу ціннісну позицію та сумістити її зі своєю. Тут, як підкреслює відомий філософ-герменевт П. Рікер, потрібно «відкритим для спостереження фактам протиставити знаки, запропоновані для розуміння, фальсифікованості протиставити симпатію чи інтропатію, і, нарешті, що може бути особливо важливо, трьом моделям пояснення (каузальній, генетичній, структурній) протиставити зв'язок, при допомозі якого ізольовані знаки з'єднуються в знакову сукупність (кращим прикладом тут є побудова розповіді)» (Рікер, 1995, с. 6).

Відомий методолог Г. Гадамер також недвозначно вказує на шлях вирішення цієї проблеми: «Той, хто хоче зрозуміти, не повинен віддаватися на волю своїх власних упереджень. Герменевтично вихована свідомість повинна бути з самого початку готовою сприймати інаковість тексту» (Гадамер, 1988, с. 321).

Елементи національної культури, що не можуть бути комуніковані у процесі діалогу культур, є потенційно небезпечними для самої цієї культури і мають бути критично переосмислені. Адже будь-яке діалогічне «прирошення культурних цінностей завжди здійснюється через критику традиції та відкидання деяких «старих» цінностей. Таким чином, одним із центральних питань при вирішенні цих проблем є проблема культурного статусу новостворених цінностей у сьогоденній, дуже динамічній

ситуації, і, навпаки, виділення «псевдокультурних» чи «позакультурних» компонентів сучасної культури» (Миронов, 1996, с. 3).

Принцип діалогу починає набувати всепроникаючого характеру. По-перше, діалог розглядається не тільки як евристичний прийом засвоєння монологічного знання і уміння, але і починає визначати саму суть і значення понять, що передаються і творчо формуються. По-друге, діалог дістає «реальне освітнє дієве значення» як діалог культур, що «спілкуються між собою – в контексті сучасної культури, – в осередді основних питань буття, основних точок здивування нашого розуму». По-третє, діалог стає постійно діючим аспектом в свідомості учня (і вчителя) голосів поета (художника) і теоретика і виступає основою реального розвитку творчого (гуманітарного) мислення (Библер, 1996, с. 68).

На думку В. Шаліна (2002), принцип діалогу, нерозривно пов'язаний з принципом толерантності, повинен бути не тільки засобом навчання, але і його метою.

До концепції школи діалогу культур впритул, на нашу думку, примикає теорія полікультурної освіти, що набуває особливої актуальності в поліетнічних, полікультурних, полімовних суспільствах (США, Росія, Канада, Україна тощо).

Очевидно, що в умовах багатокультурного світу і поліетнічного українського суспільства полікультурна освіта стає невід'ємною частиною виховання учнівської молоді в дусі міжетнічної толерантності. Вона включає культурологічні, етноісторичні знання, розуміння важливості культурного плюралізму, уміння виділяти і вносити в зміст майбутньої професійної діяльності ідеї, що відображають культурне різноманіття світу, а також уміння брати участь в педагогічному процесі, організованому як діалог носіїв різних культур в часі і просторі.

Л. Буєва справедливо вважає, що в сучасних умовах система освіти та її зміст не повинні носити однозначно адаптаційний характер, дозволяючи бути наявним «запасу свободи», створюваному «полікультурністю і внутрішньою динамікою освоєння якомога більшого культурного простору як розширення можливостей виживання» (Буєва, 1997, с. 16).

Дослідники з тривогою відзначають наявність у сфері освіти процесів, що створюють умови для розвитку інтолерантності особистості в рамках тенденції етнокультурної ізоляції. Це відбувається в результаті абсолютизації відмінностей певних рис соціальної ідентифікації, переважно етнічних і релігійних. В зв'язку з цим, зокрема, набуває особливу актуальність проблема взаємовідношення школи і релігії, що не знайшла поки задовільного рішення.

На наш погляд, релігія відображає соціальні відносини і інтегрує їх певним чином залежно від тих сил суспільства, на стороні яких вона виступає і чий інтереси, настрої, світогляд, уявлення про майбутнє вона презентує.

Нам імponує думка Е. Фромма, що виділив в роботі «Психоаналіз і релігія» дві основні тенденції в релігії з погляду її соціальної ролі: гуманістичну і авторитарну. В тій чи іншій мірі ці тенденції властиві всім релігійним вченням, але виражені в них не однаково чинно. Як приклади вчень з яскраво вираженими гуманістичними тенденціями Фромм називає ранній буддизм, даосизм, вчення пророка Ісайї, Ісуса Христа (Радугин, 1996, с. 69). З позицій гуманістичних релігій людина повинна розвивати свій розум і своє місце у Всесвіті. Таким чином, релігійні вчення йдуть у руслі загальнопланетарної тенденції до гуманізму і об'єктивно сприяють (хай і в далекій перспективі) об'єднанню людства в єдину спільноту.

З позицій релігійного гуманізму людина не просто результат чи продукт минулого або соціальних обставин, а вільна істота; не об'єкт дії природних, соціальних і надприродних сил, а суб'єкт діяльності, спілкування і пізнання. Тому релігійна людина в процесі спілкування бачить в іншому не об'єкт маніпулювання, а рівноцінний суб'єкт діалогу, про душу і розум якого також турбується Бог. Ця позиція сприяє вихованню в дусі толерантності, адже у догматах всіх світових релігій присутній постулат смирення, терпимості, в тому числі і до інакомислячих, інаквоіруючих.

Висновки. Перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, можна зробити висновок, що концепції формування міжетнічної толерантності та діалогу культур, теорія полікультурної освіти відповідають визначеним критеріям і є педагогічними основами планетарного виховання студентської молоді.

Література

1. Библер В. С. Целостная концепция школы диалога культур. Теоретические основы программы. *Психологическая наука и образование*. 1996. №4. С. 66-73.
2. Гадамер Х.-Г. Истина и метод: Основы философской герменевтики. Москва : Прогресс, 1988. 709 с.
3. Гершунский Б. С. Толерантность в системе ценностно-целевых приоритетов образования. *Педагогика*. 2002. № 7. С. 3-12.
4. Головаха Е., Пухляк В. Политическая социализация в посткоммунистической Украине. *Политологическая мысль*. 1994. №2. С. 28-29.
5. Грива О. А. Социально-педагогические основы формирования толерантности у детей и молодежи в условиях поликультурного сообщества : монография. Київ : ПАРАПАН, 2005. 228 с.

6. Гриценко О. Правові проблеми інформаційного суспільства. *Актуальні питання масової комунікації*. К: Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2000. Вип. 1. С. 41-43.
7. Декларація принципів толерантності. *Віче*. 2002. № 11. С. 12-13.
8. Капидинова С. Б. Феномен толерантності в сучасній науковій літературі. *Проблеми сучасної педагогічної освіти : Педагогіка і психологія : зб. наук. пр. Крим. гуманіт. ун-ту.* – Ялта : РВВ КГУ, 2009. Вип. 21. Ч. 5. URL : http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/pspo/2009_21_5/Kapidi75.pdf
9. Кихтюк О. Експериментальна програма з формування етнічної толерантності. *Соціальна психологія*. 2010. №1. С. 152–160.
10. Койкова Е. І. Формування толерантності у педагога-музиканта в умовах полікультурного простору. *Проблеми сучасної педагогічної освіти : Педагогіка і психологія : зб. наук. пр. Крим. гуманіт. ун-ту.* Ялта : РВВ КГУ, 2010. Вип. 28. Ч. 1. URL : http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/pspo/2010_28_1/kaikova.pdf
11. Король Л. Д. Умови та фактори формування міжнаціональної толерантності в молоді. *Актуальні проблеми психології : зб. наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України* / [ред. кол. : С.Д. Максименко (гол. ред.) та ін.]. – Т. 1 : Організаційна психологія. Соціальна психологія. Економічна психологія / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. Київ-Алчевськ : ЛАДО, 2013. Вип. 39. С. 112–117.
12. Культура, культурологія та образование (матеріали круглого стола). Виступлення Л. П. Бувей. *Вопросы философии*. 1997. № 2. С. 3-56.
13. Куць О. М., Куць Ю. О. Етнополітичні аспекти розбудови української держави. Харків : Березіль, 1999. 274 с.
14. Лекторский В. А. О толерантности, плюрализме и критицизме. *Вопросы философии*. 1997. № 11. С. 46-54.
15. Литвинова С. Толерантність як соціально-педагогічна проблема. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. 2010. Вип. ЛІІ. Част. І. С. 176–181.
16. Миронов В. В. Наука и кризис культуры (или затянущийся карнавал?). *Вестник МГУ. Сер. 7. «Философия»*. 1996. № 4-5. С. 3-32.
17. Орбан-Лембрик Л. Толерантність як основа адекватних взаємин у полікультурному світі. *Соціальна психологія*. 2008. №4. С. 73–85.
18. Радугин А. А. Введение в религиоведение: теория, история и современные религии : Курс лекций : для вузов. Москва : Центр, 1996. 304 с.
19. Рикер П. Герменевтика, этика, политика. М. : Академия, 1995. 160 с.
20. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций? *Философская и социологическая мысль*. 1996. № 1-2. С. 9-29.
21. Шалин В. Образование и формирование культуры толерантности. URL : <http://his.1september.ru/articlef.php?ID=200201103>
22. Шимановський М. М. Виховання громадянської толерантності як цінності. *Цінності освіти і виховання : наук.-метод. зб. / За заг. ред. О.В. Сухомлинської*. К., 1997. 224 с.

23. Nudler, O. On conflicts and metaphors : Gowerds an extenden rationality. *Cjnflct sez*. Vol. 2. 1990. – 1.: Macmillan.

References

1. Bybler, V. S. (1996). Tselostnaia kontseptsiya shkoly dyaloha kultur. Teoretycheskye osnovy prohrammy [A holistic concept of the school of dialogue of cultures. Theoretical bases of the program]. *Psykholohycheskaia nauka y obrazovanye*, 4, 66-73 (rus).
2. Hadamer, Kh.-H. (1988). *Ystyna y metod: Osnovy fylosofskoi hermenevtyky [Truth and method: The fundamentals of philosophical hermeneutics.]*. Moskow: Progress (rus).
3. Hershunskyi, B. S. (2002). Tolerantnost v systeme tsennostno-tselevykh pryorytetov obrazovanyia [Tolerance in the system of value-oriented educational priorities] *Pedahohyka*, 7, 3-12 (rus).
4. Holovakha, E. & Pukhliak, V. (1994). Polytycheskaia sotsyalyzatsiia v postkommunistycheskoi Ukrainy [Political socialization in post-communist Ukraine]. *Polytolohycheskaia mysl*, 2, 28-29 (rus).
5. Hryva, O. A. (2005). *Sotsialno-pedahohichni osnovy formuvannia tolerantnosti u ditei i molodi v umovakh polikulturnoho seredovyshcha : monohrafiia [Socio-pedagogical bases of tolerance formation in children and youth in conditions of multicultural environment]: monograph*. Kyiv (ukr).
6. Hrytsenko, O. (2000). Pravovi problemy informatsiinoho suspilstva [Legal problems of the information society] *Aktualni pytannia masovoi komunikatsii, Vyp. 1*, 41-43 (ukr).
7. *Deklaratsiia pryntsyypiv tolerantnosti [Declaration of the principles of tolerance] (2002)*. *Viche*, 11, 12-13 (ukr).
8. Kapydynova, S. B. (2009). Fenomen tolerantnosti v sovremennoi nauchnoi lyterature [The phenomenon of tolerance in the modern scientific literature]. *Problemy suchasnoi pedahohichnoi osvity: Pedahohika i psykhohohiia: zb. nauk. pr. Krym. humanit. un-tu*. Yalta: RVV KHU, Issue 21, Ch. 5 (rus).
9. Kykhtiuk, O. (2010). Eksperymentalna prohrama z formuvannia etnichnoi tolerantnosti [Experimental program for the formation of ethnic tolerance]. *Sotsialna psykhohohiia*, 1, 152–160 (ukr).
10. Koikova, E. I. (2010). Formuvannia tolerantnosti u pedahoha-muzykanta v umovakh polikulturnoho prostoru [Formation of tolerance by a music teacher in a multicultural space]. *Problemy suchasnoi pedahohichnoi osvity: Pedahohika i psykhohohiia : zb. nauk. pr. Krym. humanit. un-tu*. Yalta : RVV KHU, Issue 28, Ch. 1 (ukr).
11. Korol, L. D. (2013). Umovy ta faktory formuvannia mizhnatsionalnoi tolerantnosti v molodi [Conditions and factors for the formation of interethnic tolerance in youth]. *Aktualni problemy psykhohohii : zb. naukovykh prats Instytutu psykhohohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy*. Kyiv.-Alchevsk: LADO, Issue 39, 112–117 (ukr).
12. Kultura, kulturolohyia y obrazovanye (materyaly kruhloho stola). Vystuplenye L. P. Buevoi [Culture, cultural studies and education (materials of the round table). *Speech L. P. Buevoy] (1997)*. *Voprosy fylosofy*, 2, 3-56. (rus).

13. Kuts, O. M., & Kuts, Yu. O. (1999). *Etnopolitychni aspekty rozbudovy ukrainskoi derzhavy. [Ethnopolitical aspects of the development of the Ukrainian state]*. Kharkiv: Berezil (ukr).
14. Lektorskyi, V. A. (1997). O tolerantnosti, pliuralizme y krytytsyzme [On Tolerance, Pluralism and Criticism]. *Voprosy fylosofyy*, 11, 46-54 (rus).
15. Lytvynova, S. (2010). Tolerantnist yak sotsialno-pedahohichna problema [Tolerance as a socio-pedagogical problem]. *Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu, Issue LII*, Chast. I, 176–181 (ukr).
16. Myronov, V. V. (1996). Nauka y kryzys kultury (yly zatianuvshyisia karnaval?) [Science and the crisis of culture (or protracted carnival?)] *Vestnyk MHU*, 4-5, Ser. 7 «Fylosofiya», 3-32 (rus).
17. Orban-Lembryk, L. (2008). Tolerantnist yak osnova adekvatnykh vzaiemyn u polikulturalnomu sviti [Tolerance as the basis of adequate relationships in the multicultural world]. *Sotsialna psykholohiia*, 4, 73–85 (ukr).
18. Raduhyn, A. A. (1996). *Vvedeniye v relyhyovedeniye: teoriya, ystoriya y sovremennyye relyhy : Kurs lektsyi: dlia vuzov. [Introduction to Religious Studies: Theory, History and Modern Religions: Lecture Course]: for Universities*. Moscow: Tsen (rus).
19. Ryker, P. (1995). *Hermenevtyka, etyka, polityka. [Hermeneutics, ethics, politics]*. Moscow: Akademyia (rus).
20. Khantynhton, S. (1996). Stolknovenye tsyvylyzatsyi? [The clash of civilizations?] *Fylosofskaia y sotsyolohycheskaia mysl*, 1-2, 9-29 (rus).
21. Shalyn, V. (2002). *Obrazovanye y formirovaniye kultury tolerantnosti [Education and formation of a culture of tolerance]* Retrived from <http://his.1september.ru/articlef.php?ID=200201103> (rus).
22. Shymanovskiy, M. M. (1997). Vykhovannia hromadianskoi tolerantnosti yak tsinnosti [Education of civic tolerance as a value]. *Tsinnosti osvity i vykhovannia: nauk.-metod. zb.* Kyiv (ukr).
23. Nudler, O. (1990). On conflicts and metaphors: Gowerds an extenden rationality. 1.: Macmillan, *Cjnflct sez, Vol 2*.

ФОРМИРОВАНИЕ МЕЖЭТНИЧЕСКОЙ ТОЛЕРАНТНОСТИ КАК ОДНОЙ ИЗ ОСНОВ ПЛАНЕТАРНОГО ВОСПИТАНИЯ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ

Е. А. Зеленов

В статье рассматривается концепция формирования межэтнической толерантности как одной из основ планетарного воспитания студенческой молодежи. Анализируется ее сущность и соответствие определенным критериям для определения педагогических основ планетарного воспитания (гуманистическая направленность основных принципов концепции; креативная направленность основных принципов педагогического направления или концепции; общепланетарная направленность основных принципов педагогических теорий; оптимистичная направленность педагогических теорий, то есть вера в

позитивное начало человека и попытки предлагать меры и пути его раскрытия и развития) и актуальность для построения планетарной цивилизации. Автор опирается на результаты исследований многих ученых.

Ключевые слова: педагогические основы, толерантность, межэтническая толерантность, планетарное воспитание, диалог культур.

FORMATION OF INTER-ETHNIC TOLERANCE AS ONE OF THE BASES OF PLANETARY EDUCATION OF STUDENT YOUTH

E. A. Zelenov

The article deals with the concept of the formation of interethnic tolerance as one of the bases of planetary education of student youth. The author analyzes its essence and compliance with certain criteria for determining the pedagogical foundations of planetary education (the humanistic orientation of the basic principles of the concept; the creative orientation of the basic principles of the pedagogical direction or concept; the planetary orientation of the basic principles of pedagogical theories; the optimistic orientation of pedagogical theories, that is, faith in the positive beginning of man and the effort to offer measures and ways of its disclosure and development) and the relevance for the construction of planetary civilization. The author relies on the results of research conducted by many scientists.

Key words: Pedagogical bases, tolerance, interethnic tolerance, planetary education, dialogue of cultures.

Зеленов Євгеній Анатолійович – доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Северодонецьк, Україна). E-mail: olmer1954@gmail.com

Zelenov Evgeniy Anatoliyovich – Ph.D in Education, Professor at Pedagogics Department of Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Severodonetsk, Ukraine). E-mail: olmer1954@gmail.com